

Emil Vlajki*

Оригинални научни рад

UDK 070:32.019.51

DOI 10.7251/POL1305039V

MEDIJI, NOVINARSTVO, OBJEKTIVNOST

Rezime. U ovom se tekstu, oko tema: mediji i novinarstvo, konfrontiraju dva pravca mišljenja: humanizam i elitizam. Humanizam smatra da mediji i novinarstvo moraju biti metafizički objektivni: govoriti istinu bez obzira na vrijeme, mjesto i uvjete događanja. Drugi pristup, elitistički, zasniva se na Hegelovoj filozofiji historije. U razmatranje je uključen Hegelov metodološki aparat: Ideja, historija, dijalektika, „lukavstvo Uma“, samorazvitak i samospoznaja. U tom se kontekstu mediji i novinarstvo ispoljavaju kao organski, pripadajući, neodvojiv dio neke od dijalektičkih cjelina (etapa) samorazvitka Ideje. Konkretnije rečeno, mediji i novinarstvo mogu biti objektivni samo onda ako brane konkretne ideološke pretpostavke društva kojem pripadaju. Svako drugo poimanje djelovanja ovih dvaju pojmova je neobjektivno, puko moraliziranje i/ili demagogija.

Кljučни појмови. Mediji, novinarstvo, objektivnost, historija, dijalektika, humanizam, manipulacija, Chomsky

Abstract. This is the text around the themes: Media and Journalism, are confronted two directions of opinions: humanism and elitism. Humanism believes that media and journalism must be metaphysically objective: able to tell the truth regardless of time, place and terms of events.

Another approach, elitism, is connected with Hegel's philosophy of history. Hegel's conceptual apparatus includes: Idea, History dialectic, "cunning mind," self-development and self-realization. In this context, media and journalism are considered as organic unity, an inseparable part of some dialectical totality. More specifically media and journalism can be objective only if they defend concrete ideological assumptions of society to which they belong. Any other understanding of these two concepts is non-objective, mere moralizing and / or demagoguery.

Key words: Media, journalism, objectivity, history, dialectic, humanism, manipulation, Chomsky

Ove povezane fenomene možemo promatrati sa stanovišta apstraktnog humanizma, dakle moralizatorski, jer se ne uzimaju u obzir njihove dijakronične i sinkronične osobenosti. Drugi pristup ima kao svoju osnovu historiju Ideje (Duha) koja

* Profesor emeritus komunikologije Univerziteta u Banjoj Luci

se dijalektički realizira kroz ljudski rod, te kroz sve naprednije etape dolazi do sve višeg stupnja samorazumijevanja. Napomenimo, da u drugom slučaju razvoj Ideje ne mora korespondirati razvoju humanizma. Naprotiv, povijest pokazuje da su samorazvoj Ideje i humanizam često bili obrnuto proporcionalni.

Humanističko-fenomenološka analiza

Današnje doba planetarnog, ili američkog, totalitarizma koje se eufemistički naziva „globalizacija“ zahtijeva reinterpretaciju svih dijelova ove paradigme, pa i medija koji imaju ideološku i dnevno političku funkciju. Ova posljednja je, u stvari, funkcija informativno-političkog novinarstva koje se naivno tretira kao vještina, zanat u sprezi sa količinom talenta novinara. Postoje, doduše, niz disciplina koje daju utisak naučnosti kao historija novinarstva, široka oblast komunikologije, pomodne teorije tipa Mac Luhana, deskriptivne, kvazi naučne studije pojedinih medija i slično. Ali sve se ove discipline smatraju kao pomoćne i imaju, za konačan cilj, osposobljavanje budućeg novinara u ovladavanju zanatom. A profesori u (pro)zapadnim obrazovnim centrima novinarstva tvrde kako ovo područje nema, i ne smije imati nikakve veze sa ideologijom. Oni koji se spremaju za taj poziv, jedva čekaju da se oslobode „teorije“ kako bi krenuli u praksu i tako se dokazali konkretnim radom. Uostalom, velik broj novinarskih zvučnih imena nije nikada završio nikakav studij novinarstva.

Budući novinarski poslenici kreću, dakle, u taj poziv puni apstraktnih, „neideoloških“ vrijednosti misleći da će se boriti za pravdu, objektivnost, istinu, itd. Međutim, ono što ih istinski motivira, to je osobna promocija vezana za njihova maštanja o tome kako će biti slavni reporteri koji će izvještavati iz dalekih zemalja, sa ratišta širom svijeta, kako će se čitati, gledati i biti svima poznati, kako će materijalno prosperirati, itd.

Zapadni način formiranja novinara formalno podstiče ovakve maštarije, dok je u stvarnosti vrlo prizeman. Najveći dio institucija za obrazovanje novinara naziva se „škole novinarstva“ i time jasno pokazuje zanatsko usmjeravanje budućih profesionalaca. Pošto je tržište gdje ljudi nude i prodaju svoje sposobnosti ujedno i osnova za univerzalnu prostituciju, usmjerenje budućeg novinara ide također u tom pravcu. Formiraju se zanatlije koji će prodavati svoje vještine onom gazdi koji će im ponuditi posao i/ili onom koji će ih bolje platiti.

Učenje „nepotrebnih“ sadržaja iz opće kulture kao političke ekonomije, formalne i dijalektičke logike, usporednih političkih sistema, historije civilizacije i drugih, moglo bi, tvrdi se, ideologizirati buduće novinare, s tim što je na Zapadu odavno proklamiran „kraj ideologije“ (D. Bell), a nakon toga i „kraj historije“ (F. Fukuyama).

Uče se, dakle, „praktični“ predmeti plus komunikološke teorije bazirane na empirijskim istraživanjima koje su često međusobno proturječne, a sve je utemeljeno

na matematičko-statističkim kvantitativnim metodama koje pretvaraju komunikologiju u manipulativno-pozitivističke *sheme javnog mnjenja*. Sve zajedno sačinjava kvazi nauku koja savršeno odgovara osobama osrednjih sposobnosti. Svaki prosječan građanin, kada bi za to imao interesa, mogao bi se tako baviti „naukom“. Većina takvih „naučnika“, možda dobrih stručnjaka, ali bez talenta za naučnu apstrakciju, pribjegava neinventivnim empirijskim istraživanjima. Za to im je potrebna bilo kakva pomisao tipa: „hajde da vidimo što ljudi misle o tome“, prigodan upitnik, računar i dobar softver koji će izbaciti nekoliko stotina (pa i tisuća) tabela koje se „analiziraju“ i takva „analiza“, zajedno sa priloženim statističkim materijalom, sačinjava novo, obimno „naučno djelo“. Zaključci, čija je vrijednost nepouzdana i efemerna, mijenjaju se od danas do sutra, pošto svaki takav „naučnik“ koji preformulira pitanja o istom problemu, ili ih postavi u neko drugo vrijeme, dobit će i različite odgovore. Takvi „...olozii“ bez posebne mašte i vizije čiji se broj svakodnevno povećava eksponencijalnom brzinom, idu s jednog simpozija na drugi, i međusobno se hvale i podržavaju svojim „teorijama“. U današnje doba, u društvenim naukama, takve osobe koje su zauzele univerzitetske pozicije, sprječavaju pristup naučnom radu svima onima koji imaju talenta i mašte, optužujući ih da njihove ideje nisu, i da teško mogu biti (ili da nikako ne mogu biti) kvantitativno verificirane! Za ove „naučnike“ koji se groze općih, deduktivnih teorija (jer misaono za to nisu sposobni), Hegel, Nietzsche, ili Husserl, bili bi vrjednovani kao nepraktični, „nenaučni spekulanti“ čije je mjesto prije u ludnicama nego na fakultetima.

Digresija. Izraz „manipulativno-pozitivističke sheme javnog mnjenja“ je namjerno upotrijebljen. Kada sam u drugoj polovini osamdesetih kao šef odsjeka za komunikologiju na FPN u Sarajevu posjetio odgovarajuće škole u SAD, u jednoj od njih me je dočekalo pravo „naučno“ iznenađenje. Tamošnji profesor me je doveo do kompjutera želeći da mi nešto pokaže. Otkucao je jednu podužu rečenicu, a na računaru se pokazala riječ „pogrešno“. Nisam shvatio u čemu je stvar pošto mi je tekst izgledao normalan. „Vidite“, rekao mi je profesor, „ovo je pogrešno zbog toga, što američko javno mnjenje nikada ne bi prihvatilo ovakav stav“! Nakon prvog zaprepaštenja, replicirao sam: „Znate, ako vi na ovom principu obučavate studente, naš ‘totalitaristički komunizam’ je malo dijete prema vašoj orvelovštini“. (kraj digresije)

Sve u svemu, tvrdnja da tamo nema ideologije znači da je kapitalistički neoliberalni sistem, posebno američkog tipa, „skoro savršen“, a u svakom slučaju „da se ne može prevazići“. Drugim riječima, krize, na primjer u SAD, padaju s neba, mase siromašnih koje bukvalno nemaju od čega živjeti, također su dar gospodnji, dodajmo tome nepostojanje socijalnog osiguranja za najmanje 40 milijuna ljudi, najvišu konzumaciju droge u svijetu od strane omladine, jednu od najviših stopa kriminala u svijetu, najveći broj masovnih ubojica u svijetu, pogotovu po studentskim kampusima, za čije počinioc se najčešće ne zna zbog čega ubijaju, izraziti rasizam: 50% svih zatvorenika su crnci koji čine svega 13% populacije SAD-a, itd. Što bi tek bilo, kada bi se tome pridodale neprekidne vojne intervencije ove velike zemlje koje se mirne duše mogu okvalificirati kao državni terorizam? Vidi se, dakle, da je sve to

„neideološko“, da je sistem „savršen“, a da su za „devijacije“ od sistema najvjerojatnije krivi Jevreji za koje se tvrdi da vladaju Sjedinjenim Američkim Državama.

Pošto je sistem, vidimo, savršen, „najbolji od svih mogućih“ kako bi rekao Rousseau, vidljivo je da novinari imaju pune ruke posla. Teorija im „očito nije potrebna“ da bi se sve ove negativnosti objasnile. Treba samo razotkrivati ove i slične „devijacije“ od zadatih društvenih (moralnih, pravnih i drugih) normi kako bi sistem preko prakse „istinskih novinara“ došao do svoga „teorijskog savršenstva“. Zato je i promovirano *istraživačko novinarstvo* za one koji imaju hrabrosti da idu do kraja otkrivajući kojekakve malverzacije moćnika i nadajući se Pulitzerovoj nagradi. Pošto se time sistem ne dovodi u pitanje nego samo razotkrivaju „nedosljednosti“ sistema, *takve aktivnosti mogu trajati do konca svijeta*, a da se ništa u društvu ne promijeni; to je kao i bacanje nekog kamena u vodu koja se malo zatalasa da bi se nakon toga smirila, a da kamen nikakav efekt nije, u suštini, proizveo.

Napomena. Treba reći da je socijaldemokratski kapitalizam zapadne Europe daleko humaniji od socijaldarvinističkog američkog kapitalizma. Ali, „država blagostanja“ europskog tipa je na klimavim nogama i polako se pretvara u socijaldarvinističku nemilosrdnu zajednicu. Kako, napretkom nauke, tehnike i tehnologije *društvo bez rada* postaje izrazitije, budžeti su sve tanji, pa je i „socijala“ sve tanja. U Kanadi, na primjer, koja ima zapadnoeuropski socijalni sistem, pedesetih godina prošlog stoljeća građani i korporacije su sa po 50% popunjavali budžet, dok danas građani učestvuju sa 90% sredstava.

Ipak, a još uvijek što se novinarstva tiče, europski socijaldemokratski duh mnogo više pogoduje, tendenciji stavljanja u pitanje kapitalističkog sistema čime se, za razliku od prakse u SAD, objašnjavaju mnoge sociopatološke pojave. Ali, koncentracija kapitala u medijima i način financiranja istih, svode danas na minimum izvjesnu slobodu koju je novinarstvo posjedovalo u periodu hladnog rata prošlog stoljeća, a i kada je potreba za radnom snagom kao dodatku mašinama bila mnogo izrazitija. Ovaj primjer dokazuje, a što će biti razrađeno u daljem tekstu, da novinarstvo ni na koji način nije neovisno od cjeline društvenih odnosa. (kraj napomene)

Da bismo bolje shvatili današnji svijet kojeg smo akcentuirali na početku naših razmatranja, recimo da on odgovara novom totalitarnom društvu. Ono je temeljeno, kao nikad u povijesti, na odnosima koji idu, po potrebi, od sofisticirane do brutalne dominacije manjine nad većinom; 30% čovječanstva vlada nad ostatkom planete. Stoga smo dužni da u par rečenica kažemo što podrazumijevamo pod suvremenim totalitarizmom.

Totalitarizam je, danas, takav materijalizirani koncept odnosa koji se suštinski zasniva na gruboj sili neke moćne zajednice izuzetno sofisticirane naučno-tehnološki, zajednice koja, u krajnjoj liniji, sama određuje sva zbivanja datog društvenog totaliteta baziranog na odnosu: gospodar-sluga (rob). Takva zajednica ne vodi računa ni o kakvim civilizacijskim dostignućima onih nad kojima vlada. Njoj je cilj jedino vlastito očuvanje i jačanje svoje imperije, a sve drugo

je u funkciji toga. Njena je vanjska politika, s jedne strane konstantno prijeteća, a s druge lažno humana, dok je istovremeno simptomatska i varira od slučaja do slučaja. Ideologija joj je formalno konzistentna, ali nametnuta i neadekvatna za sve koji su dominirani.

Unutrašnje ustrojstvo ove totalitarne zajednice također je represivno. Iako njeno stanovništvo uživa velike privilegije u odnosu na ona koja su dominirana, a nalaze se van imperijalnog jezgra, ono samo može biti i djelomično žrtvovano ako je to u interesu jezgra totalitarne vlasti. Tako je sredinom prošlog stoljeća oko 400 000 (četiristo tisuća) američkih građana bilo zatrovano biološkim i radioaktivnim agensima jer je vlast htjela vidjeti kako će se stanovništvo ponašati prilikom eventualnog napada SSSR-a. Ili, pet inozemnih obavještajnih službi obavijestile su SAD da se priprema otmica aviona 2001. Vlast nije reagirala što je rezultiralo uništenjem Trgovačkog centra u New Yorku (11/9) kada je poginulo 4000 osoba, a nakon toga je to uzeto kao pretekst za okupaciju Afganistana.

Indoktrinacija je neophodan element tog pučanstva koje je i na taj način uvjetovano da učestvuje u imperijalnim ciljevima svojih vlastodržaca. Rezultat te indoktrinacije je taj, da takvo pučanstvo postaje neophodan dio jezgre imperijalnog sistema i ima o tome pozitivnu svijest. Zato rejtinzi američkih predsjednika kod vlastite populacije rastu kada poduzmu neki mali prljavi rat protiv, najčešće, vojno nemoćnih žrtava.

Žrtve su izvrgnute svim vidovima represije: ucjenama, prevarama, ekonomskom embargu, vojnim agresijama i slično. Elite žrtava uglavnom sklapaju „pakt sa vragom“. Uživaju velike privilegije, pljačkaju vlastiti narod i izdaju njegove interese, uništavaju njegov identitet, a u potpunom su u sluganskom odnosu prema imperijalnim gospodarima. Treba napomenuti, da suvremeno totalitarno ustrojstvo imperijalnog jezgra podrazumijeva usku suradnju i koordinaciju svih njegovih dijelova. To praktično znači, da u njegovim aktivnostima prema vani, na primjer, glede neke agresije, učestvuju, krajnje koordinirano, diplomacija, tajne službe, vojska, naučne institucije različitih profila, „humanitarne“ i „nevladine“ organizacije, međunarodne političke, financijske i vojne institucije, multinacionalne korporacije, ad hoc stvorene komisije i sudovi za „pomoć“ žrtvi, mediji i (ne)službene lokalne elite agresiranih područja.

Ali, vratimo se medijima i novinarstvu. Glavni akteri suvremenog totalitarizma zasipaju svoje i tuđe populacije lažima svake vrste. Kreatori informacija u klasičnim medijima, na internetu, u video igrama, kinima, itd., ne prestaju manipulirati, izmišljati, zaobilaziti istinu, situirati činjenice u pogrešne kontekste. U tom smislu, Noam Chomsky govori o deset strategija manipulacija putem medija.

1) PREUSMJERAVANJE PAŽNJE

Pažnju javnosti preusmjeravati sa važnih problema na nevažne. Zaposliti javnost poplavom nebitnih informacija, da ljudi ne bi razmišljali i stekli osnovna saznanja u razumijevanju svijeta.

2) STVARANJE PROBLEMA

Ta metoda se naziva i “problem-reagiranje-rješenje”. Treba stvoriti problem, da bi dio javnosti reagovao na njega. Na primjer: izazvati i prenositi nasilje sa namjerom, da javnost lakše prihvati ograničavanje slobode, ekonomsku krizu ili da bi se opravdalo rušenje socijalne države.

3) POSTUPNOST PROMJENA

Da bi javnost pristala na neku neprihvatljivu mjeru, uvoditi je postepeno, “na kašičicu”, mjesecima i godinama. Promjene, koje bi mogle da izazovu otpor, ako bi bile izvedene naglo i u kratkom vremenskom roku, biće sprovedene politikom malih koraka. Svijet se tako vremenom mijenja, a da to ne budi svijest o promjenama.

4) ODLAGANJE

Još jedan način za pripremanje javnosti na nepopularne promjene je, da ih se najavljuje mnogo ranije, unaprijed. Ljudi tako ne osjete odjednom svu težinu promjena, jer se prethodno privikavaju na samu ideje o promjeni. Osim toga i “zajednička nada u bolju budućnost” olakšava njihovo prihvaćanje.

5) UPOTREBA DJEČIJEG JEZIKA

Kada se odraslima obraća kao kad se govori djeci, postizemo dva korisna učinka: javnost potiskuje svoju kritičku svijest i poruka ima snažnije djelovanje na ljude. Taj sugestivni mehanizam u velikoj mjeri se koristi i prilikom reklamiranja.

6) BUĐENJE EMOCIJA

Zloupotreba emocija je klasična tehnika, koja se koristi u izazivanju kratkog spoja, prilikom razumnog prosuđivanja. Kritičku svijest zamjenjuju emotivni impulsi (bijes, strah, itd.) Upotreba emotivnog registra omogućava pristup nesvjesnom, pa je kasnije moguće na tom nivou sprovesti ideje, želje, brige, bojazni ili prinudu, ili pak izazvati određena ponašanja.

7) NEZNANJE

Siromašnijim slojevima treba onemogućiti pristup mehanizmima razumijevanje manipulacije njihovim pristankom. Kvalitet obrazovanja nižih društvenih slojeva treba da bude što slabiji ili ispod prosjeka, da bi ponor između obrazovanja viših i nižih slojeva ostao nepremostiv.

8) VELIČANJE GLUPOSTI

Javnost treba podsticati u prihvaćanju prosječnosti. Potrebno je ubijediti ljude da je (in, u modi), poželjno biti glup, vulgaran i neuk. Istovremeno treba izazivati otpor prema kulturi i nauci.

9) STVARANJE OSJEĆAJA KRIVICE

Treba ubijediti svakog pojedinca da je samo i isključivo on odgovoran za vlastitu nesreću, usljed oskudnog znanja, ograničenih sposobnosti, ili nedovoljnog truda. Tako nesiguran i potcijenjen pojedinac, opterećen osjećajem krivice, odustat će od traženja pravih uzroka svog položaja i pobune protiv ekonomskog sistema.

10) ZLOUPOTREBA ZNANJA

Brz razvoj nauke u posljednjih 50 godina stvara rastuću provaliju između znanja javnosti i onih koji ga posjeduju i koriste, vladajuće elite. “Sistem”, zaslugom biologije, neurobiologije i praktične psihologije, ima pristup naprednom znanju o čovjeku i na fizičkom i na psihičkom planu.

Dodajmo, da među onima koji izvještavaju iz inozemstva, ne zna se više tko je novinar, a tko špijun. 1996., John Deutch, direktor CIA, priznao je, da je upotrebljavao novinare kao špijune. U to doba oko 400 novinara radilo je za CIA-u. CNN je, opet, surađivao, u ratnim situacijama, sa Pentagonom.

U domenu informacije, miješaju se interesi velikih sila, tajnih službi, mafije, banaka, nacionalnih i internacionalnih finansijskih institucija, multinacionalki, marionetskih političkih ekipa u siromašnim zemljama, itd. Kada je jedan novinar lista ‘Cincinnati Enquirer’ (Ohio, SAD) pokušao objelodaniti prljave poteze multinacionalke ‘Chiquita Brands International’ (‘United Fruit’), vlasnik kompanije je izvršio pritisak na grupu ‘Gannet’, vlasnice lista ‘Enquirer’. Novinar je bio otpušten, list se izvinio čitaocima, a vlasnik multinacionalke je još dobio 10 milijuna dolara u ime odštete.

Kao što vidimo, pravda za borce za istinu, postoji samo u holivudskim filmovima. Stvari su još jasnije u slučajevima kada mamutske ekonomske SAD korporacije same posjeduju lance tiskovnih i audiovizuelnih medija kao što je to slučaj sa ‘General Motors-om’, ili ‘Westing House-om’. Te dvije kompanije prodaju, između ostalog, i oružje kome cijena skače pogotovo u vrijeme SAD-ratova. Jasno je, da se TV mediji (NBC i CBC) koji pripadaju ovim kompanijama, neće dići protiv ratova, nego da će podržati vojne akcije SAD i omogućiti ostvarivanje profita ovim multinacionalnim firmama.

Dakle, svijet novinarstva u SAD (a to vrijedi i za mnoge druge razvijene zemlje Zapada), rijetko će kada u praksi biti istinski borac za udžbenički formuliranu istinu i objektivnost, pošto je organski ukomponiran u Novo totalitarno društvo. Zato se ova organska povezanost mora detaljnije ispitati.

Ontološko-historijska analiza

Ljudsko je tijelo, gledano kao mehanizam, sastavljeno od kemijski i fizički raznih dijelova, ali koji svi djeluju u funkciji organizma (cjeline, totaliteta) kojem pripadaju. Tako je tkivo srca različito od tkiva bubrega, imaju i različite fiziološke funkcije, ali djeluju komplementarno održavajući organizam u životu. Kada bi srce počelo djelovati nezavisno od ostalih organa, to bi tijelo prestalo živjeti. Stavimo li nečije srce u drugi organizam, postoje velike šanse da ono bude odbačeno. Slično je i sa ljudskim društvom. Zbog toga je metodološki krajnje neispravno izdvojiti dio neke cjeline dajući tom izdvojenom dijelu drugačije značenje i funkciju od onoga što taj dio ima u pripadajućem organizmu.

Ni zapadni mediji se ne mogu promatrati van cjeline kojoj pripadaju, cjeline koja je profitno orijentirana. *Cjelina je kapitalistička, dakle i mediji su kapitalistički. Oni spadaju u ideološke aparate države i objektivni su onda, i samo onda, kada brane, afirmiraju i jačaju sistem kojem pripadaju.*

To što izgleda da su mediji i/ili novinari neovisni od *političkog* sistema, krajnje je tačno. Kapitalizam je sistem gdje je politika u službi ekonomije, pa je, u principu, svejedno tko će unutar političkog sistema biti na vrhu, bitno je da omogućiti funkcioniranje kapitalističkog sistema. Nije, naravno, lako pokazati neovisnost od političkih moćnika, ali se tu upornost isplati. Hrabri novinari, dakle, razotkrivaju one čelnike koji škode kapitalističkoj ekonomiji.

Kao temeljni mit ove vrste novinarske objektivnosti, spominje se slučaj 'Watergate', gdje su se dva novinara svojom upornošću i u ime istine, suprotstavili predsjedniku SAD, Richard-u Nixon-u (1968.-1974.), razotkrili njegove makinacije i primorali ga da dade ostavku! Radilo se o tome da je u Washingtonu, neka lokalna podružnica Republikanske stranke postavila prislušne uređaje u prostorijama lokalne Demokratske stranke. Nixon o tome nije ništa znao, ali kada je sumnja bila objelodanjena, Nixon je štitio svoje ljude, htijući zabašuriti aferu i sve se više zaplitaо u laž dok, napokon, nije morao dati ostavku. To je jedan vid ove afere.

Istina je, naravno, bila mnogo kompleksnija. Nixon je, bez obzira na stvarne motive, zaustavio rat u Vijetnamu, što je znatno smanjilo profite velikim ratnim korporacijama i uništilo na tisuće sitnih poduzetnika koji su radili za vojnu industriju. Usporedo s tim, Nixon je započeo pregovore sa (komunističkom) Republikom Kinom što je, također, umanjilo profite vojne industrije. U sve se, dakako, umiješala i protivnička Demokratska stranka. S obzirom na povezanost krupnog kapitala sa novinarstvom i politikom, novinari su dobili zeleno svjetlo za "lov" na Nixon-a kome, očito, nije trebalo nikakvo špijuniranje protivnika na lokalnom nivou, pošto su sve sondaže unaprijed prognozirale njegovu pobjedu na izborima za drugi predsjednički mandat (i to, za američke prilike, velikom većinom glasova) što se i ostvarilo.

Prema tome, čim neki predsjednik počne štetiti kapital odnosu, biva eliminiran.

- Predsjednik Kennedy je ubijen (1963.) par tjedana prije svog, javno poznatog, htjenja o dezangažmanu u Vijetnamu. Nitko nikada nije otkrio kako i zašto je ubijen, a svi svjedoci (13 njih) koji su nešto vidjeli u trenutku ubojstva, “pomrli su” u slijedeće tri godine!

- Vidjeli smo, kako je Nixon završio.

- Predsjednik Bill Clinton (1992.-2000.) koji je, odmah po dolasku na vlast, umanjio vojni budžet za 33%, koji je htio zdravstveno osiguranje za sve Amerikance, što bi enormno smanjilo profite medicinskom establišmentu, i koji je htio zabraniti slobodnu prodaju oružja unutar SAD, njega je krupni kapital ocijenio kao veliku opasnost i počeo hajku na njega. Pronašao mu je niz ljubavnica, dakle brakolomstvo, angažirao medije i htio ga, zbog njegovih laži američkom narodu u vezi vanbračnih avantura, legalno ukloniti sa predsjedničkog položaja (debata o skidanju sa položaja već je bila započela u Senatu). Clinton je shvatio opasnost, naredio bombardiranje Sudana i Afganistana, vojnu intervenciju u Jugoslaviji, a odustao je i od zdravstvenog osiguranja za sve Amerikance (još jednom:40 milijuna američkih građana ne posjeduje nikakvo zdravstveno osiguranje), kao i od zabrane slobodne prodaje oružja. Dakle, potpuno je bio poražen u svemu suštinskom što je htio postići!

Ako se, dakle, ne shvati povezanost i nadmoć krupnog kapitala sa, također, hiper koncentriranim medijskim kapitalom i političkim establišmentom, onda se može maštati o istinitosti i objektivnosti informiranja. Uostalom, u sadašnje vrijeme, svega deset kompanija posjeduje najvažnije medije u SAD.

Da bi se razumjela ovakva instrumentalna funkcija medija, bit će prvenstveno razmotreno povezanost medija sa državom, krupnim kapitalom, obavještajnim službama, vojnim kompleksom i agencijama za odnose s javnošću.

Pritom ponovo istaknimo, da duh kapitalizma neumitno uvjetuje koncentraciju (medijskog) kapitala, da tržište, novac i konkurencija prožimaju svaki (pa i medijski) dio sistema, što je sve začinjeno narastajućim socijal-darvinizmom koji je kroz historiju i osigurao razvoj nama poznatog zapadnog kapitalizma.

Privatno ministarstvo za informacije i kulturu

SAD imaju impresivnu mrežu masovnih komunikacija. 1700 dnevnih novina, 11 000 revija, 9000 radio i hiljadu TV stanica, 2500 izdavača i 7 filmskih studija. Kada bi svako od sredstava imalo jednog vlasnika, ukupno bi bilo 25 000 različitih medijskih pogleda. Ta bi impresivna brojka u potpunosti garantirala širok spektar političkih i socijalnih ideja. Ali u SAD nema 25 000 različitih vlasnika. Danas, 10 korporacija posjeduju najveći dio medija. 10 žena i muškaraca koji su na njihovom čelu, mogli bi stati u malo veću sobu. Za ove se osobe može figurativno kazati da sačinjavaju Privatno ministarstvo za informiranje i kulturu.

Rečeno je, da su problemi SAD-a su ogromni i raznovrsni. Zemlja je prepuna skrivenog rasizma, oko 70% omladine uživa drogu, stopa kriminaliteta je jedna od najviših na svijetu, preko 20% stanovništva živi ispod egzistencijalnog minimuma, više desetina milijuna praktično ne zna čitati i pisati, itd. A iza svega stoji duh profitno orijentirane racionalnosti, neoliberalističke strukture društva i socijal-darvinistička pravila igre zasnovanih na geslu preživljavanja najsposobnijih i najjačih.

Mediji se, kao što smo rekli, tek sporadično ili nikako, bave ovim problemima. Kad govore o kriminalu, onda su u žiži prvenstveno siromašni, uključujući Afro i Latino-Amerikance, dok se, na primjer, o sofisticiranim oblicima kriminala bogatih praktično ne govori.

Konačno, o kriminalnoj aktivnosti multinacionalnih korporacija i tajnih službi, te o državnom terorizmu, nema ni riječi, jer to sve ide u prilog jačanja Amerike. Ako mediji o tome i govore, onda se multinacionalne korporacije predstavljaju kao organizacije koje uvode civilizaciju kod nerazvijenih i donose posao, CIA i FBI navodno štite Amerikance od terorista i špijuna, a SAD-terorizam je "human" i "patriotski".

Mediji, biznis i politika

Rekli smo, da su velike korporacije i politički procesi u zapadnom svijetu organski povezani, naravno, u korist krupnog kapitala. Iznosimo primjere takve sprege u SAD prilikom izglasavanja, za mega-medije suštinski važnog, 'Telekomunikacionog akta'. Već se prilikom prvog izglasavanja tog zakona 1934. godine pokazalo da on mnogo više pogoduje medijskim korporacijama nego javnom interesu.

Poboljšana verzija istovjetnog zakona koja je glatko prošla u Senatu i Predstavničkom domu 1996. godine, još je više povećala moć gigantskih medijskih korporacija.

U vrijeme drugog izbornog ciklusa 1995-1996. godine, medijske korporacije su se pokazale vrlo prijateljske prema političarima. U fondove republikanske partije, 'Disnev' je dao 296 450 \$, Time/Warner' je ubacio 325 000 \$. 'News Corporations' su dale 1 000 000 \$.

Ni demokratska partija nije loše prošla. 'Disnev' je dao 1 063 050 \$, 'Time/Warner' 401 250 \$, News Corporations' 20 000 \$, 'G.E.' 132 930 \$, a 'Westinghouse' 37 000. Ovih pet korporacija su dale 1,25 milijuna \$ direktno federalnim kandidatima kroz njihove političke akcione komitete.

Mnogi su analisti podvukli direktnu vezu između vlasničke kontrole i ideološkog sadržaja. Vlasnici postavljaju urednike, a urednici biraju svoje pomoćnike i novinare. Preko ovakvog sistema svima su poznate glavne direktive vlasnika, te se nastoje njima prilagoditi. Prema tome, najčešće, nema direktnog

pritiska vlasnika na podređene. Naravno, ako netko “ne zna” što i na koji način treba pisati, rizik da se izgubi posao je popriličan. Autonomija novinara je unutar prihvatljivih granica. Općenito govoreći, medijski korporacijski vrhovi su čuvari istine. To u praksi znači očuvanje poslovnih interesa elite, marginalizaciju onih koji dovode u pitanje zapadni “humanizam” i održanje terapeutske funkcije medija preko difuzije zabavnih sadržaja, skandala iz visokog društva, te nasilja u nerazvijenim zemljama.

Smisao historije, biznis i mediji

Ovim podnaslovom, prebacujemo se na klizav i sporan teren klasične hegelovštine i na razlikovanje historijskih od ne-historijskih naroda. Marx je konkretizirao ovu Hegelovu misao u „Komunističkom manifestu“ (poglavlje: „Buržuj i proleter“). On je tamo izričit i kaže kako bi do barbarskih naroda trebalo da prodre zapadna civilizacija koja bi ih prosvijetlila, „pozapadnjačila“.

Što bilo da bilo, činjenica je, da kapitalistički Zapad od 14. stoljeća dominira ostatkom svijeta i to zahvaljujući *racionalnosti* koja je za njega bila mjera svega drugog, najviša vrijednost. Naravno, i druge civilizacije posjeduju jednaku dozu racionalnosti, ali ni jedna od njih nije od nje napravila svoj *credo*. Zapad je, zahvaljujući racionalnosti, bio nadmoćan naučno, tehnički i tehnološki (NTT), posebno vojno, a u okviru tržišne privrede, i nekoliko stoljeća je eksploatirao zemlje na nižem stupnju racionalnosti koje su do nedavno bile njegove kolonije, što mu je omogućilo nedostižne prednosti u svim domenama ljudskog bivstvovanja. Pritom je uništio i neke civilizacije.

Po elitistima, moralistički aspekt ovakvog poimanja historije je vidljiv i svodi se na osudu Zapada. Ali, bez hipokrizije i demagogije, koga je danas briga što su SAD uništile Indijance da bi stvorili današnju američku civilizaciju? Ili, koga je briga što, na primjer, razvoj današnje Australije počiva na uništenju tadašnjeg lokalnog stanovništva, Aboridžina? Prema tome, jasno je da se Zapad nikada ne bi ovako razvio da nije bilo višestoljetne eksploatacije današnjih zemalja u razvoju.

Očito je, da i danas Zapad nastavlja da stiče komparativne prednosti zbog neokolonijalne eksploatacije. Moralizatori unutar naše civilizacije koji ovo osuđuju, najvećim se dijelom ne miču odavde uživajuće sve blagodati koje Zapad pruža. Uostalom, koji bi se od tih moralizatora odrekao racionalnosti i nastavio da živi u društvu gdje, na primjer, Allah determinira sve aspekte bivstvovanja, ili u društvu gdje su svete krave nedodirljive, a populacija (naravno, ne samo zbog toga) umire od gladi?

Pošto se današnji neokolonijalizam odvija prvenstveno preko tržišta, mada uz sve češću upotrebu grube sile, mediji kao dio kapitalističkog sistema, zdušno podržavaju svoju civilizaciju. I stanovništvo Zapada na to pristaje jer zna da

im eksploatacija zemalja u razvoju, kao i vojne intervencije u tim područjima, osigurava standard kojeg sada ima. I konačno, kada bi se Zapad (nekim čudom) odrekao svoje dominacije, NTT progres bi se znatno usporio, a rizici propasti čovječanstva usljed nekih prirodnih katastrofa bi se povećali. A ono što je najviši cilj čovječanstva je njegovo samoodržanje. U tom se svjetlu gruba dominacija Zapada, uključujući i podršku medija takvoj dominaciji nad ostatkom svijeta, pokazuje kao „lukavstvo Uma“ koje, u krajnjoj liniji, a što se tiče smisla historije, štiti ljudski rod od propadanja i uništenja.

Napomena. Ne ulazeći u polemiku o (ne)historijskim narodima i o smislu historije, pa čak i kada bi uvjetno prihvatili te sintagme, moramo reći da nije svako nasilje koje Zapad sprovodi ni približno historijski opravdano. Nacizam je, očito, bio ne-historijski. Jer čak i kada bismo zanemarili njegovu patološku suštinu i posljedice, genocid nad Jevrejima koji su unutar svoje populacije imali velik broj naučnika svjetskog glasa od kojih je većina prebjegla u antifašističke zemlje, bio je anti racionalan i, usput rečeno, odlučujuće je pridonio propasti hitlerizma.

Na jedan drugi način, uništavanje srpskog naroda od strane Zapada u posljednjih par decenija, kao i novi hladni rat protiv Rusije, sve to skupa nema nikakve veze sa smislom historije. Srbi i Rusi su, uvjetno rečeno, historijski narodi, dio zapadne civilizacije, te je rat protiv njih ujedno i čin mogućeg samouništenja, a u svakom slučaju, čin znatnog slabljenja Zapada. (kraj napomene)

Chomsky, duh društvene cjeline i mediji

Noam Chomsky, jedan od najpoznatijih svjetskih intelektualaca u okviru borbe protiv imperijalizma, nesvjesno je doprinio nerazumijevanju prirode američkih medija. Chomsky nije shvatio da društvenom cjelinom vlada određeni duh te da je, prema tome, svaki bitan dio neke cjeline prožet njenim duhom. Drugim riječima, istinitost dijela one cjeline koja je bitna za očuvanje same cjeline, mora biti jednaka istinitosti bilo kog drugog bitnog dijela te cjeline, te su ovi su dijelovi organski povezani djelujući kao jedno. Ne mogu, kao za Chomskog, osnovne institucije prožete principima (socijal-darvinizam) na kojima počivaju SAD biti dobri, a da je, na primjer, američka vanjska politika imperijalistička radi nemoralnih elita koje vode ovu zemlju.

Isto je i sa medijima. Denuncirati njihovu manipulativnost zbog njihove strukture i karakteristika, znači (potpuno pogrešno) kazati da bi sa drugačijom organizacijom sredstava masovnog informiranja, unutar istih društvenih odnosa, ona izgubila svoje manipulativne karakteristike.

Uostalom, pogledajmo kako Chomsky analizira medije i što im ujedno prigovara. Njegova je osnovna postavka, obrazložena u knjizi *'Manufacturing Consent'* (1988.) i napisana u kolaboraciji sa E. S. Herman-om, da medije karakteriziraju četiri filtra određujući tako njihovu ulogu:

- Velika većina medija je u rukama privatnih monopola.
- Potreba za reklamama znatno određuje sadržaj poruka.
- Velik dio izvora za medije je vezan za političke, ekonomske i vojne elite.
- Mediji djeluju u funkciji dominantne ideologije.

U teorijskom obrazloženju svojih postavki, Herman i Chomsky ističu kako mediji, pored zabavne i informativne funkcije, markiraju individue vrijednostima, uvjerenjima i kodovima ponašanja kako bi ih integrirali u postojeće društvene strukture.

Međutim, Herman i Chomsky se varaju kada misle da je, u društvu kojim vladaju novac i klasni konflikti, krajnje teško ubijediti većinu u ispravnost takvog društva, te da mediji u tom procesu ubjeđivanja, pod utjecajem onih koji drže bogatstvo i moć, imaju veliku ulogu.

Od samog početka naseljavanja sadašnjih Sjedinjenih Država, ljudi koji su tamo dolazili bili su spremni da nasiljem, na uštrb drugih, postignu svoju dobrobit. Počeli su sa genocidom nad Indijancima onda kada nije bilo nikakvih medija i vladajućih elita koji bi ih u tom pravcu indoktrinirali i nastavili sa bezdušnom eksploatacijom crnačkog i svakog drugog rada. *Za većinu Amerikanaca socijal-darvinistička nesmiljena borba i konkurencija je suština njihovog bića. Bogatstvo i moć je ono čemu teže i prema čemu imaju neizmjereno poštovanje i nisu im potrebni nikakvi mediji da bi ih u to ubijedili!*

A što se tiče jalovih, kvazi-marksističkih stavova Hermana i Chomskog, sve je odavno, prije njih, bilo rečeno:

- Da je ideologija vladajućih klasa ujedno i ideologija masa, to su Hegel i Marx već ustvrdili.

- Marx je obznanio da akumulacija kapitala vodi njegovoj, sve većoj, koncentraciji.

- Što se tiče činjenice da reklamiranje uglavnom financira mas-medijsku produkciju (komercijalni model komuniciranja), to je u kapitalizmu apsolutno normalno i nužno. Kada se radi o masovnoj proizvodnji i potrošačkom društvu, onda su ne-medijske kompanije kojima je stalo da se njihovi proizvodi primjete i prodaju, logično upućene na financiranje medija.

- Konačno, od pamtivjeka je poznato da se u nekoj društvenoj cjelini, elite, u funkciji očuvanja vlasti i bogatstva, međusobno povezuju.

Ne uzimajući u obzir specijalan socijal-darvinistički i skoro isključivo profitno orijentirani duh američkog društva (američki neoliberalizam), Herman i Chomsky svojim analitičkim uvidom u masovne medije, promašuju metu. Jer i u europskom kapitalizmu postoje za medije prethodno naznačena četiri filtra, pa opet Europa ne ratuje, kao Amerika, svaki božji dan, a njezino je unutrašnje uređenje prvenstveno socijal-demokratsko. Naravno, i Europa nastoji dominirati

nerazvijenim zemljama, ali su, uglavnom, metodi te dominacije daleko suptilniji, fleksibilniji.

Dogmatska, kvazi-marksistička šematska misao Hermana i Chomskog koja polazi od elita koje imaju vlast i moć i koje upotrebljavaju medije kako bi indoktrinirale mase, zaboravlja da, što se tiče osnovnih vrijednosti nekog društva, mase nisu glina za modeliranje. U tom smislu, mediji mogu jedino pojačati, ili iznijansirati date osnovne vrijednosti masa, a nikako ih ne mogu radikalno mijenjati.

Duh jednog naroda sastavljenog od određenih osnovnih vrijednosti određuju povijest, religija, geografija, posebni specifični uslovi i mnogi drugi faktori, te se tako formirani duh ne dâ suštinski mijenjati medijskim djelovanjem. Konzekventno tome, a što je već rečeno, duh američkog naroda je socijal-darvinistički, dakle ekspanzionistički, nesmiljen i elitistički. Američkom narodu, opsjednutom puritanizmom, koji sebe vidi kao “svjetlo na vrhu brežuljka” i koji se, nakon Jevreja, smatra da je od samog Boga drugi “izabrani narod” na svijetu, posvuda oko sebe vidi Satane koje treba ili uništiti, ili ih “privesti (američkoj) demokraciji”. *U tom smislu, rekli smo, nema nikakve razlike između američkog naroda i američkih elita i oni zajedno zdušno učestvuju u pogubnom djelovanju ‘imperije’ koja u ovim trenucima nastoji da vlada svijetom!*

Možda Chomsky i Herman (kao i malobrojna intelektualna kritička elita razasuta po nekim univerzitetima, ali bez većeg utjecaja na mnjenje) to ne znaju, ali svojom “revolucionarnom” analizom medija (bez izvlačenja radikalnih posljedica iz te analize) i mehanicističkom razdiobom američkog društva na “dobar narod” i “loše elite”, navode, u krajnjoj liniji, teorijsku misao na pogrešan put i doprinose afirmaciji postojećih gospodara svijeta.

Mediji, istina i cjelovitost činjenica

Sociolozi, Marcel Mauss i Emil Durkheim, sugerirali su da se objašnjenja društvenih pojava moraju zasnivati na *cjelovitim činjenicama* (francuski: *fait total*). U duhu osnovnih postulata ovog teksta, to znači, da dogmatska, sterilna “povika na vuka” (“zle medijske gazde”, “korumpirani političari”, itd.) ničemu ne služi. Potrebno je shvatiti cjelinu datih društvenih odnosa i njihovu strukturu, a činjenice je nužno tako razmatrati što ćemo njihovom analizom doći do date društvene cjeline i njenog duha. U toku analize pojedinih događaja, potrebno je razgoliti društvenu mašineriju i njene najdublje motive kako bi se razlučila istina od propagande. Ako se ne postupi na taj način, perpetuiraju se lažna svijest putem koje se zamagljuje odnosi među institucijama i strukturama datog društva. Da bi smo ovo ilustrirali i objasnili pojam *cjelovite činjenice*, analizirat ćemo primjer “beskrupuloznog izbacivanje kuvajtskih beba iz inkubatora od strane Iračana”.

- Priča je bila izmišljena od strane vašingtonske PR agencije ‘Hill&Knowlton’, a u suradnji sa Bijelom Kućom, kako bi se mnjenju prezentirao

emotivno jak (“humanitarni”) razlog zbog kojeg SAD “moraju hitno intervenirati” protiv Iraka koji je bio okupirao Kuvajt, kako bi, navodno, spriječili daljnji “barbarizam okupatorske vojske”.

- “Glavni svjedok” koji je navodno “sve vidio”, bila je izmišljena bolničarka koja je svjedočila pred Senatom. Ustvari, ona je bila ćerka kuvajtskog ambasadora i nije se već godinama micala iz Washingtona!

- Predsjednik senatske komisije je znao o kome se radi.

- Amerika je, bez ove laži, teško mogla opravdati svoju intervenciju protiv Iraka, jer su, na primjer, Izrael, Turska i Kina, odavno izvršile okupaciju pojedinih dijelova tuđih teritorija (Palestina, Cipar, Tibet), a da Amerika nije ni prstom mrdnula!

- Laž je otkrivena godinu dana nakon završetka sukoba; SAD su intervenirale, Irak je već bio poražen i bio se povukao iz Kuvajta. Međutim, javno mnjenje, koje je prethodno lilo gorke suze prilikom lažnog svjedočenja lažne bolničarke, nije uopće reagiralo na razotkrivenu laž.

Ovo je, ipak, samo folklorni dio *totalne činjenice*. Nastavak suštinski nadopunjuje iskazani izmišljeni događaj.

- Prije samog početka sukoba Prvog zaljevskog rata (1990), predsjednik SAD, G. Bush je rekao u jednom intervjuu da se Saddam Hussein ne smije dozvoliti da u Kuvajtu ovlada velikim svjetskim rezervama nafte. Bivši predsjednik R. Nixon je bio još direktniji izjavivši da Amerika ne ide u Kuvajt radi obrane demokracije jer je ta država nedemokratska. Amerika tamo ide zbog obrane svojih vitalnih interesa.

- Slično ovome, 42. godine ranije, Velika Britanija i SAD su izjavile kako ne će dozvoliti da Abdel Karim Kasem, vođa Iraka, koji se protivio proglašenju Kuvajta kao nove države i koji je htio nacionalizirati zapadne multinacionalne naftne korporacije, išta uradi u tom pravcu, te da će svoje interese zaštititi vojskom.

Uzgred rečeno, Kuvajt je od pamtivjeka bio iračka provincija i tek je Velika Britanija koja je od početka XX stoljeća uspostavila protektorat nad Kuvajtom, napravila od tog iračkog područja “nezavisnu zemlju”.

- Amerika nije napala Irak jedino zbog (kuvajtske) nafte nego i zbog toga što je Irak bio laička zemlja koja je iskorištavala svoju naftu da bi gradila škole, univerzitete, bolnice! SAD su bile protiv ovakve upotrebe vlastitog bogatstva jer je to moglo biti “zarazno” za druge zemlje u regionu. SAD su slično postupile šezdesetih godina (bombardirale su iz čista mira Laos) kada je ta zemlja pokušala uraditi nešto slično Iraku.

- Nakon Prvog zaljevskog, američko-iračkog, rata gdje su bile masovno upotrijebljene krstareće “inteligentne” rakete, profiti američkih vojnih korporacija bili su povećani u prosjeku za oko 30 %.

Vidimo, da elaborirana *cjelovita činjenica* nadaleko prevazilazi banalnosti, propagandu i laži koje svakodnevno dobijamo od medija. U našem primjeru smo zahvatili povezanost Bijele Kuće sa PR agencijama, upletenost cjelokupnog političkog SAD-establišmenta u difuziranu laž, kolonijalnu povijest i uspostavljanje arbitrarnih granica u bivšim kolonijama, borbu za naftu u regionu, protivljenje SAD razvoju siromašnih, povezanost politike sa multinacionalnim kompanijama. A analizu smo započeli sa jednom laži koja je, kao što to obično biva, bila vrlo brzo zaboravljena od strane “demokratskog javnog mnjenja”.

A sve skupa se uklapa u nesmiljen tok historije i daje kontroverzan materijal za interpretaciju kako elitistima, tako i humanistima.